

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

[૨૦૧૬] ૩ એસ.સી.આર. ૩૨૩

દેવરાજ

વિરુદ્ધ

છત્તીસગઢ રાજ્ય

(ફોજદારી અપીલ નંબર ૪૨૩ / ૨૦૧૫)

૨૫ જુલાઈ ૨૦૧૬

[એસ. એ. બોબડે અને અશોક ભૂષણ, ન્યાયમૂર્તીશ્રી]

દંડ સંહિતા, ૧૮૬૦: કલમ ૩૦૨ – હત્યા – ફરીયાદપક્ષનો કેસ કે અપીલકર્તા અને તેના ભાઈએ પીડિત-મૃતક પર હુમલો કર્યો અને તેની હત્યા કર્યા પછી તેના મૃતદેહને મોટરસાઈકલ સાથે પુલ નીચે ફેંકી દીધો – ટ્રાયલ કોર્ટે અપીલકર્તા અને તેના ભાઈને કલમ ૩૦૨ હેઠળ દોષિત ઠેરવ્યા – હાઈકોર્ટે અપીલકર્તાની સજાને માન્ય રાખી જોકે તેના ભાઈની સજા બાજુ પર રાખી – અપીલ પર, ઠરાવવામાં

આવ્યું: જમીનને લઈને મૃતક અને અપીલકર્તા વચ્ચે દુશ્મનાવટ હતી તે સાબિત કરવા માટે જબરજસ્ત પુરાવા હતા – પ્રત્યક્ષદર્શીઓએ જણાવ્યું કે અપીલકર્તાએ પીડિત-મૃતકને લાઠીના ફટકા માર્યા હતા – અપીલકર્તા દ્વારા હુમલાની હકીકત સાક્ષીઓ દ્વારા સમગ્ર સમય દરમિયાન જાળવી રાખવામાં આવી હતી – ભલે સાક્ષીઓને પ્રતિકૂળ જાહેર કરવામાં આવ્યા હોય પરંતુ તેઓ તેમના સ્ટેન્ડ પર અડગ રહ્યા કે તેઓએ અપીલકર્તા અને આરોપીને મૃતક પર હુમલો કરતા જોયા હતા – ફરીયાદપક્ષે વાજબી શંકાની બહાર સફળતાપૂર્વક સાબિત કર્યું કે તે આરોપી જ હતો જેણે મૃતકનું માનવવધ કર્યું હતું – સજાના આદેશમાં કોઈ દખલગીરી નથી.

પુરાવા: પ્રતિકૂળ સાક્ષીઓની જુબાની – સાબિતીનું મૂલ્ય, ચર્ચિત.

ભારતનું બંધારણ: અનુચ્છેદ ૧૩૬ – દખલગીરીનો અવકાશ, ચર્ચિત.

અપીલ ફગાવી દેતા, કોર્ટે

ઠરાવ્યું: ૧. ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૭ (મૃતકની પત્ની), ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૮, ૧૩, ૧૮, ૩ અને ૧૦ બધાએ જણાવ્યું હતું કે પક્ષકારો વચ્ચે જમીનનો વિવાદ હતો. ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૦ એ પણ જણાવ્યું હતું કે જમીનના વિવાદના સંબંધમાં અપીલકર્તાનો પગ ભાંગી ગયો હતો અને મૃતક અને અપીલકર્તા તથા આરોપી વચ્ચે દુશ્મનાવટ હતી. અપીલકર્તાની અરજ એ હતી કે ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ અને ૧૬ ને પ્રતિકૂળ સાક્ષી જાહેર કરવામાં આવ્યા હોવાથી તેમના

પુરાવા પર નીચલી અદાલતો દ્વારા આધાર રાખવો જોઈતો ન હતો, ખાસ કરીને જ્યારે અન્ય પ્રત્યક્ષદર્શી એવું નથી કહેતા કે અપીલકર્તા દ્વારા મૃતક પર હુમલો કરવામાં આવ્યો હતો. જો કોઈ અન્ય સામગ્રી હોય જેના આધારે તે પુરાવાની પુષ્ટિ થઈ શકે તો પ્રતિકૂળ જાહેર કરાયેલ સાક્ષીના પુરાવા પર આધાર રાખી શકાય છે. વધુમાં, મુખ્ય-તપાસ માં સમાવિષ્ટ સાક્ષીના પુરાવાનો તે ભાગ, જે ઉલટતપાસ પછી પણ અખંડિત રહે છે, તે સંપૂર્ણપણે વિશ્વસનીય છે ભલે સાક્ષીને પ્રતિકૂળ જાહેર કરવામાં આવ્યો હોય. ટ્રાયલ છ આરોપી વ્યક્તિઓ સામે શરૂ થઈ હતી. ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ એ તેની મુખ્ય-તપાસમાં માત્ર અપીલકર્તાનું નામ લીધું હતું જેણે મૃતક પર હુમલો કર્યો હોવાનું જણાવ્યું હતું. ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ એ તેની મુખ્ય-તપાસમાં અન્ય આરોપીઓની હાજરી વિશે કોઈ ઉલ્લેખ કર્યો ન હતો જે ફરીયાદપક્ષ માટે સાક્ષીને પ્રતિકૂળ જાહેર કરાવવાનું કારણ હોઈ શકે છે. ઉલટતપાસમાં પણ સાક્ષીએ પુનરાવર્તન કર્યું કે તેણે અપીલકર્તાને "મારો સાલે કો" કહેતા સાંભળ્યો હતો જેણે મૃતક પર હુમલો કર્યો હતો અને મૃતકે બૂમ પાડી હતી "બચાવો બચાવો". અપીલકર્તા દ્વારા હુમલાની હકીકત સાક્ષી દ્વારા સમગ્ર સમય દરમિયાન જાળવી રાખવામાં આવી હતી. આમ, ભલે સાક્ષીને પ્રતિકૂળ સાક્ષી જાહેર કરવામાં આવ્યો હોય પરંતુ અપીલકર્તાની ભૂમિકા અંગે તેના પુરાવા અખંડિત છે. ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૬ ના પુરાવા પણ સમાન હતા. મૃતક પર હુમલા અંગે ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૮ નું નિવેદન જ્યારે ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ અને ૧૬ ના પુરાવા સાથે વાંચવામાં આવે છે ત્યારે તે સ્પષ્ટપણે સૂચવે છે કે તે અપીલકર્તા જ હતો જેણે મૃતક પર

હુમલો કર્યો હતો જેના કારણે મૃતકનું મૃત્યુ થયું. [પેરા ૧૫, ૧૯, ૨૦, ૨૧]
[૩૨૯-એચ; ૩૩૦-એ-બી; ૩૩૨-ડી-જી; ૩૩૩-ઈ-એફ]

૨. પાક્કરના ઝાડ પાસે મોટરસાઈકલ રોકવાના અને તે પછીના ઝઘડા અને અપીલકર્તા પર હુમલાના સ્પષ્ટ પુરાવા હોવાથી, અપીલકર્તા દ્વારા સૂચવવામાં આવેલો અકસ્માતનો સિદ્ધાંત સંપૂર્ણપણે અવિશ્વસનીય હતો. ફરીયાદપક્ષે વાજબી શંકાની બહાર સફળતાપૂર્વક સાબિત કર્યું છે કે તે આરોપી જ હતો જેણે મૃતકનું માનવવધ કર્યું હતું. [પેરા ૨૪] [૩૩૪-બી, એફ]

૩. આ કોર્ટ અનુચ્છેદ ૧૩૬ હેઠળ જે અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરે છે તેના પોતાના સ્વ-લાદવામાં આવેલા નિયંત્રણો છે. ભલે અનુચ્છેદ ૧૩૬ હેઠળ આ કોર્ટની સત્તાઓ ઘણી વ્યાપક છે, પરંતુ ફોજદારી અપીલોમાં, આ કોર્ટ હકીકતોના સમવર્તી તારણો માં દખલગીરી કરશે નહીં, સિવાય કે અત્યંત અપવાદરૂપ કિસ્સાઓમાં. રેકૉર્ડ પરના પુરાવા પરથી નીચલી અદાલતો દ્વારા નોંધાયેલા તારણો આરોપીની સજાને સંપૂર્ણપણે વાજબી ઠેરવે છે. નીચલી અદાલતો દ્વારા નોંધાયેલા તારણોને વિફૂત કહી શકાય નહીં કે તેમાં એવી કોઈ ગેરકાયદેસરતા નથી જે તારણોને અવિશ્વસનીય બનાવે. [પેરા ૨૫, ૨૬, ૨૭] [૩૩૪-જી; ૩૩૫-એફ; ૩૩૬-બી-સી]

ભગવાન સિંહ વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય (૧૯૭૬) ૧ એસ.સી.સી ૩૮૯: ૧૯૭૬
 (૨) એસ.સી.આર ૯૨૧; ખુજ્જી વિરુદ્ધ મધ્યપ્રદેશ રાજ્ય (૧૯૯૧) ૩
 એસ.સી.સી ૬૨૭: ૧૯૯૧ (૩) એસ.સી.આર ૧; વિનોદ કુમાર વિરુદ્ધ પંજાબ
 રાજ્ય (૨૦૧૫) ૩ એસ.સી.સી ૨૨૦: ૨૦૧૫ (૧) એસ.સી.આર ૫૦૪; ગંગા
 કુમાર શ્રીવાસ્તવ વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય (૨૦૦૫) ૬ એસ.સી.સી ૨૧૧;
 અલામેલુ વિરુદ્ધ રાજ્ય (૨૦૧૧) ૨ એસ.સી.સી ૩૮૫: ૨૦૧૧ (૨)
 એસ.સી.આર ૧૪૭ – આધાર લેવાયો.

કેસ લો સંદર્ભ

૧૯૭૬ (૨)	એસ.સી.આર ૯૨૧	આધાર લેવાયો પેરા ૧૬
૧૯૯૧ (૩)	એસ.સી.આર ૧	આધાર લેવાયો પેરા ૧૭
૨૦૧૫ (૧)	એસ.સી.આર ૫૦૪	આધાર લેવાયો પેરા ૧૮
(૨૦૦૫) ૬	એસ.સી.સી ૨૧૧	આધાર લેવાયો પેરા ૨૫
૨૦૧૧ (૨)	એસ.સી.આર ૧૪૭	આધાર લેવાયો પેરા ૨૬

ફોજદારી અપીલ અધિકારક્ષેત્ર: ફોજદારી અપીલ નંબર ૪૨૩ / ૨૦૧૫.

બિલાસપુર ખાતે છત્તીસગઢના જ્યુડિકેયરની હાઈકોર્ટના તારીખ ૦૭.૦૧.૨૦૧૩
 ના ચુકાદા અને આદેશ પરથી ફોજદારી અપીલ નંબર ૭૮૦ / ૨૦૦૮ માં.

અક્ષત શ્રીવાસ્તવ, સરબજીત દત્તા, અપીલકર્તા તરફથી વકીલો.

સી. ડી. સિંહ, એએજી , સાગર સુરી, પ્રતિવાદી તરફથી વકીલ.

કોર્ટનો ચુકાદો આ મુજબ આપવામાં આવ્યો હતો

અશોક ભૂષણ, ન્યાયમૂર્તીશ્રી.

૧. આ અપીલ ફોજદારી અપીલ નંબર ૭૮૦ / ૨૦૦૮ માં છત્તીસગઢ હાઈકોર્ટના તારીખ ૭મી જાન્યુઆરી, ૨૦૧૩ ના ચુકાદા અને આદેશ સામે દાખલ કરવામાં આવી છે. સત્ર કેસ નંબર ૩૯૬ / ૨૦૦૬ માં પ્રથમ અધિક સત્ર ન્યાયાધીશે અપીલકર્તા-દેવરાજ અને ડિંડા ઉર્ફે દીનાનાથને આઈ.પી.સી ની કલમ ૩૦૨ અને ૨૦૧ હેઠળ દોષિત ઠેરવ્યા હતા અને કલમ ૩૦૨ આઈ.પી.સી હેઠળ મૂકવામાં આવેલા ચાર્જ માટે આજીવન કેદની સજા અને પ્રત્યેકને રૂ. ૧,૦૦૦/- નો દંડ ચૂકવવા અને કલમ ૨૦૧ આઈ.પી.સી હેઠળના ચાર્જ માટે ત્રણ વર્ષની સખત કેદ અને પ્રત્યેકને રૂ. ૧,૦૦૦/- નો દંડ ચૂકવવાની સજા ફટકારી હતી. પ્રથમ અધિક સત્ર ન્યાયાધીશ દ્વારા અન્ય ચાર આરોપીઓને નિર્દોષ જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા. હાઈકોર્ટે ફોજદારી અપીલ નંબર ૭૮૦ / ૨૦૦૮ માં આરોપી ડિંડા ઉર્ફે દીનાનાથને નિર્દોષ જાહેર કર્યો હોવા છતાં, તેણે કલમ ૩૦૨ આઈ.પી.સી હેઠળ અપીલકર્તાની સજાની પુષ્ટિ કરી હતી. હાઈકોર્ટે કલમ ૨૦૧ આઈ.પી.સી હેઠળ દેવરાજની સજા બાજુ પર રાખી છે.

૨. હાઈકોર્ટના ચુકાદા અને આદેશથી નારાજ થઈને, દેવરાજ આ અપીલમાં આવ્યા છે.

૩. ટૂંકમાં ફરીયાદપક્ષનો કેસ આ મુજબ છે:

મૃતક દેવી પ્રસાદ ઉર્ફે પ્રચાર અને દેવરાજ, ડિંડા ઉર્ફે દીનાનાથ વચ્ચે જમીનનો વિવાદ હતો. દેવરાજ અને ડિંડા ઉર્ફે દીનાનાથ સગા ભાઈઓ છે જ્યારે મૃતક દેવી પ્રસાદ તેમનો પિતરાઈ ભાઈ હતો. ૨૬મી જૂન, ૨૦૦૬ ના રોજ, રાત્રે ૮ વાગ્યા પછી જ્યારે મૃતક દેવી પ્રસાદ એક રતન સિંહ ગુરુજી સાથે મોટરસાઈકલ પર જઈ રહ્યો હતો ત્યારે પાક્કરના ઝાડ પાસે પાંચ વ્યક્તિઓએ તેને આંતર્યો હતો. દેવરાજ, ડિંડા અને અન્ય લોકો દ્વારા મૃતકને ગેડા અને લાઠી વડે માર મારવામાં આવ્યો હતો અને તેની હત્યા કર્યા પછી તેના મૃતદેહને મોટરસાઈકલ સાથે રખેત પુલિયા નીચે ફેંકી દેવામાં આવ્યો હતો. બીજા દિવસે સવારે ગામના એક છોકરાએ મૃતદેહ જોયો જેણે મૃતકની પત્નીને જાણ કરી. ત્યારબાદ, ૨૭મી જૂન, ૨૦૦૬ ના રોજ સવારે ૧૦.૧૫ કલાકે અનિતા બાઈ દ્વારા ફર્સ્ટ ઇન્ફોર્મેશન રિપોર્ટ નોંધાવવામાં આવ્યો હતો. પોલીસ અધિકારીઓ ઘટનાસ્થળે આવ્યા અને મૃત્યુ પંચનામું અને સાઈટ પ્લાન તૈયાર કર્યો. વિવિધ વ્યક્તિઓના નિવેદનો નોંધવામાં આવ્યા હતા. છ આરોપીઓ સામે કલમ ૧૪૭, ૧૪૮, ૧૪૯, ૩૦૨ અને ૨૦૧ આઈ.પી.સી હેઠળ ચાર્જ ઘડવામાં આવ્યા હતા. આરોપી શિવનાથ,

થેમા ઉર્ફે વિશ્વનાથ, દેવરાજ, ડિંડા ઉર્ફે દીનાનાથ, ખોરુ અને દયાલાલને ટ્રાયલ માટે મોકલવામાં આવ્યા હતા.

જ. ફરીયાદપક્ષે ૨૦ સાક્ષીઓની તપાસ કરી અને વિવિધ આંક પર આધાર રાખ્યો. વિદ્વાન અધિક સત્ર ન્યાયાધીશે સાક્ષીઓના નિવેદનોની તપાસ કર્યા પછી આરોપી દેવરાજ અને ડિંડા ઉર્ફે દીનાનાથ સામે કલમ ૩૦૨ અને ૨૦૧ આઈ.પી.સી હેઠળના આરોપો સાબિત થયેલા માન્યા, અન્ય ચાર આરોપીઓને ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા નિર્દોષ છોડી દેવામાં આવ્યા.

પ. ટ્રાયલ કોર્ટે સાક્ષીઓ ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૮ રતન સિંહ, ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ શિવલોચન અને ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૬ અજર દાસ પર ભારે આધાર રાખ્યો જેઓ પ્રત્યક્ષદર્શી હોવાનું જણાયું હતું. સાક્ષીઓના નિવેદનોને અન્ય પુરાવાઓ દ્વારા સમર્થન મળ્યું. જોકે સાક્ષીઓ ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ શિવલોચન અને ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૬ અજર દાસને પ્રતિકૂળ સાક્ષી જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા અને તેમની ઉલટતપાસ કરવામાં આવી હતી પરંતુ ટ્રાયલ કોર્ટે તેમના નિવેદનો સાચા અને આધાર રાખવા યોગ્ય હોવાનું જણાતા તેમના પર આધાર રાખ્યો હતો.

૬. દેવરાજ અને ડિંડા ઉર્ફે દીનાનાથ બંનેએ હાઈકોર્ટ સમક્ષ અપીલ દાખલ કરી હતી. હાઈકોર્ટે તારીખ ૭મી જાન્યુઆરી, ૨૦૧૩ ના તેના ચુકાદા અને આદેશ દ્વારા ડિંડા ઉર્ફે દીનાનાથને તમામ આરોપોમાંથી નિર્દોષ જાહેર કર્યો. જોકે, તેણે કલમ ૨૦૧ આઈ.પી.સી હેઠળની સજા બાજુ પર રાખીને કલમ ૩૦૨ આઈ.પી.સી હેઠળ અપીલકર્તા-દેવરાજની સજાની પુષ્ટિ કરી.

૭. દેવરાજ આ અપીલમાં અમારી સમક્ષ છે. માત્ર દેવરાજ આ અપીલમાં હોવાથી, આપણે ફક્ત દેવરાજ સામેના પુરાવાઓ અને નીચલી અદાલતો માન્ય સામગ્રી અને પુરાવાઓ પર દેવરાજને દોષિત ઠેરવવામાં વાજબી હતી કે કેમ તે અંગે આપણી ચર્ચાને સીમિત કરવાની જરૂર છે.

૮. અમે અપીલકર્તા તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ શ્રી અક્ષત શ્રીવાસ્તવ અને રાજ્ય તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન અધિક એડવોકેટ જનરલ શ્રી સી.ડી. સિંહને સાંભળ્યા છે.

૯. અપીલકર્તા તરફથી વિદ્વાન વકીલે અપીલના સમર્થનમાં એવી દલીલ કરી હતી કે નીચલી અદાલતોએ ત્રણ પ્રત્યક્ષદર્શીઓ એટલે કે ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૮ રતન સિંહ, ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ શિવલોચન અને ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૬ અજર દાસ પર આધાર રાખ્યો છે. ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ શિવલોચન અને

ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૬ અજર દાસને પ્રતિકૂળ સાક્ષી જાહેર કરવામાં આવ્યા હોવાથી, તેમના પુરાવા પર આધાર રાખી શકાય નહીં અને ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૮ રતન સિંહ અન્ય પ્રત્યક્ષદર્શી એવું કહેતા નથી કે દેવરાજે મૃતક દેવી પ્રસાદ પર હુમલો કર્યો હતો તેથી આરોપી-દેવરાજને દોષિત ઠેરવવા માટે નામ પૂરતા કોઈ પુરાવા ન હતા. એવું વધુમાં દલીલ કરવામાં આવે છે કે પ્રત્યક્ષદર્શીઓ, ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ અને ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૬ એ પણ માત્ર એટલું જ કહ્યું હતું કે તેઓએ દેવરાજનો અવાજ સાંભળ્યો હતો, ફરીયાદપક્ષે સાબિત કરવું જોઈતું હતું કે સાક્ષીઓએ દેવરાજ અને દેવી પ્રસાદના અવાજને ઓળખ્યો હતો. સાક્ષીઓએ માત્ર એટલું જ જણાવ્યું છે કે દેવરાજે દેવી પ્રસાદ ઉર્ફે પ્રચાર પર ડંડાથી હુમલો કર્યો હતો. એ સાબિત થયું નથી કે ડંડાથી થયેલી ઇજા, જો કોઈ હોય, તો તે દેવી પ્રસાદને મારવા માટે પૂરતી હતી. ડૉક્ટરે તેમના પુરાવામાં જણાવ્યું છે કે દેવી પ્રસાદને થયેલી ઇજાઓ અકસ્માતથી શક્ય બની શકે છે. આમ, ફરીયાદપક્ષ વાજબી શંકાની બહાર સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ ગયું કે દેવરાજે દેવી પ્રસાદની હત્યા કરી હતી. પ્રત્યક્ષદર્શીઓના નિવેદનો વચ્ચે વિરોધાભાસ હતો, જેના પર નીચલી અદાલતો દ્વારા ધ્યાન આપવામાં આવ્યું નથી.

૧૦. રાજ્ય તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન અધિક એડવોકેટ જનરલે નીચલી અદાલતોના ચુકાદાનું સમર્થન કરતા એવી દલીલ કરી હતી કે રેકૉર્ડ પરના દોષિત

ઠરાવનારા પુરાવા આરોપી-દેવરાજને દોષિત ઠેરવવા માટે પૂરતા છે. તમામ પ્રત્યક્ષદર્શીઓએ આરોપી-દેવરાજની હાજરી સાબિત કરી છે. ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ અને ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૬ ના પુરાવા સંપૂર્ણપણે વિશ્વસનીય હતા અને ભલે તેમને પ્રતિકૂળ સાક્ષી જાહેર કરવામાં આવ્યા હોય પરંતુ તેમની મુખ્ય-તપાસ અને ઉલટતપાસ ૨૬મી જૂન, ૨૦૦૬ ની મોડી સાંજે દેવરાજે દેવી પ્રસાદ પર હુમલો કર્યો હોવાના તેમના પુરાવાના સાબિતી મૂલ્યને કોઈપણ રીતે નબળું પાડતા નથી. કેટલાક સાક્ષીઓએ જુબાની આપી છે કે મૃતક-દેવી પ્રસાદ અને દેવરાજ વચ્ચે જમીનનો વિવાદ હતો અને દેવી પ્રસાદ અને દેવરાજ વચ્ચે દુશ્મનાવટ હોવાથી મૃતકને મારવાનો હેતુ હતો. ટ્રાયલ કોર્ટનો ચુકાદો પુરાવાઓની યોગ્ય પ્રશંસા પર આધારિત છે. હાઈકોર્ટે પણ સાક્ષીઓના નિવેદનોની તપાસ કરી છે અને દેવરાજને દોષિત ઠેરવવા માટે રેકૉર્ડ પર પૂરતી સામગ્રી છે તેવા નિષ્કર્ષ પર પહોંચી છે તેથી ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૩૬ હેઠળ અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગમાં આ કોર્ટ દ્વારા દખલગીરી માટે કોઈ આધાર નથી. તે સારી રીતે સ્થાપિત છે કે આ કોર્ટ પુરાવાઓનું પુનઃ મૂલ્યાંકન કરશે નહીં અને નીચલી અદાલતો દ્વારા નોંધવામાં આવેલી હકીકતોના સમવર્તી તારણોમાં દખલ કરશે નહીં જે આરોપીની સજાને માન્ય રાખવા માટે પૂરતા છે.

૧૧. અમે પક્ષકારો તરફથી હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલો દ્વારા કરવામાં આવેલી દલીલો પર વિચાર કર્યો છે અને રેકૉર્ડ્સનો અભ્યાસ કર્યો છે. સાક્ષીઓના

નિવેદનો સહિત અમારી સમક્ષ રજૂ કરાયેલ ટ્રાયલ કોર્ટના મૂળ રેકૉર્ડ્સનો પણ અમે અભ્યાસ કર્યો છે.

૧૨. વર્તમાન કિસ્સામાં મૃતક-દેવી પ્રસાદ રતન ગુરુજી સાથે મોટરસાઈકલ પર રાત્રે ૮ વાગ્યાની આસપાસ પંચાયત રોડ પર તેના ઘરેથી જઈ રહ્યો હતો. મૃતક તેના ઘરેથી રતન સિંહ ગુરુજીને પિલિયન રાઈડર તરીકે ગામ ચેંદ્રા ખાતે છોડવા માટે મોટરસાઈકલ પર નીકળ્યો હતો. પાક્કરના ઝાડ પાસે પંચાયત રોડ પર, મૃતકને આંતરવામાં આવ્યો હતો અને પાંચ વ્યક્તિઓ દ્વારા મોટરસાઈકલ રોકવાનું કહેવામાં આવ્યું હતું. મૃતક અને તેને આંતરનારાઓ વચ્ચે ઝઘડો થયો હતો. સાક્ષીઓએ ખાસ ઉલ્લેખ કર્યો છે કે દેવરાજ અને ડિંડા ઉર્ફે દીનાનાથ ઘટનાસ્થળે હાજર હતા અને દેવરાજે મૃતકને ફટકાર્યો અને લાઈના ફટકા માર્યા. મૃતક પર હુમલો થતો જોનારા સાક્ષીઓ રતન ગુરુજી, શિવલોચન અને અજર દાસ છે. ઉપરોક્ત પ્રત્યક્ષદર્શીઓના નિવેદનોની પુનઃ સમીક્ષા કરવી ઉપયોગી છે. રતન સિંહ-ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૮ એ જણાવ્યું છે કે તે દેવી પ્રસાદના ઘરે ગયો હતો અને રાત્રે ૮ વાગ્યા પછી તે દેવી પ્રસાદ સાથે મોટરસાઈકલ પર તેના ઘરેથી નીકળ્યો હતો અને તેઓ તેમના ઘરથી અમુક અંતરે પહોંચતા જ પાક્કરના ઝાડ પાસે પાંચ વ્યક્તિઓ ઉભા હતા. તે વ્યક્તિઓએ વાહન રોકાવ્યું. ડિંડા તેની (રતન ગુરુજીની) તરફ આવ્યો, તેની પાસે ટોચ હતી અને તેણે ટોચ ચાલુ કરી. તે દરમિયાન, એક વ્યક્તિ પાછળથી લાકડી લઈને દોડી આવ્યો અને બોલ્યો

"તેને મારી નાખો, તમે શું જોઈ રહ્યા છો" અને તેણે દેવી પ્રસાદને લાકડીનો ફટકો માર્યો. ઈજા થવા પર દેવી પ્રસાદ પાછળની તરફ દોડ્યો અને બૂમ પાડી "બચાવો બચાવો". રતન સિંહે વધુમાં જણાવ્યું કે શિવલોચન ઘટનાસ્થળે આવ્યો અને તેને પોતાની સાથે આવવા કહ્યું કારણ કે ત્યાં જોખમ હતું. ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૮-રતન સિંહે વધુમાં જણાવ્યું કે દેવી પ્રસાદ અને દેવ રાજ વચ્ચે જમીનનો વિવાદ હતો.

૧૩. શિવલોચન-ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ એવો સાક્ષી છે જેનું ઘર જ્યાં દેવી પ્રસાદને રોકવામાં આવ્યો હતો તેની નજીક આવેલું છે. એક્ઝિબિટ નંબર પી.૭ જે સ્થળ પર તૈયાર કરવામાં આવેલ સાઈટ પ્લાન છે તે સ્પષ્ટપણે દર્શાવે છે કે શિવલોચનનું ઘર સંકેત ચિહ્ન નંબર ૫ પર છે. શિવલોચને તેના નિવેદનમાં જણાવ્યું છે કે તે આરોપી-દેવરાજ અને મૃતક-દેવી પ્રસાદ બંનેને ઓળખતો હતો. શિવલોચન સમાન ગામ સાયલ રાયનો છે જેના આરોપી અને મૃતક હતા. મુખ્ય-તપાસમાં, શિવલોચને જણાવ્યું કે તે તેની બહેનના ઘરેથી તેના ઘરે પરત ફરી રહ્યો હતો ત્યારે તેણે પાક્કરના ઝાડ પાસે મૃતક-દેવી પ્રસાદને જોયો. દેવરાજ સામેથી આવ્યો અને તેમની વચ્ચે કેટલાક સંવાદો થયા. ત્યારબાદ, દેવરાજે લાકડા અથવા પથ્થરથી દેવી પ્રસાદ પર હુમલો કર્યો. ત્યારબાદ, દેવી પ્રસાદ દોડવા લાગ્યો. આરોપી વતી સાક્ષીની ઉલટતપાસ કરવામાં આવી હતી અને તેની ઉલટતપાસમાં તેણે જણાવ્યું હતું કે તેણે દેવરાજનો અવાજ સાંભળ્યો

હતો જે કહી રહ્યો હતો કે "મારો સાલે કો" અને તે દેવરાજ હતો જેણે દેવી પ્રસાદ ઉર્ફે પ્રચારને માર્યો હતો અને પ્રચારે બૂમ પાડી હતી "બચાવો બચાવો" જે તેણે સાંભળી હતી.

૧૪. અન્ય એક પ્રત્યક્ષદર્શી ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૬-અજર દાસની ફરીયાદપક્ષ દ્વારા તપાસ કરવામાં આવી છે. અજર દાસનું ઘર પણ ઘટનાસ્થળની નજીક છે જે એકિઝબિટ નંબર પી-૭ માં સંકેત ચિહ્ન ૮ તરીકે દર્શાવવામાં આવ્યું છે. અજર દાસે જણાવ્યું કે તે મૃતક અને આરોપીઓને ઓળખતો હતો. મૃતક દેવી પ્રસાદ દેવરાજ અને ડિંડા ઉર્ફે દીનાનાથનો પિતરાઈ ભાઈ હતો. દેવી પ્રસાદ અને દેવરાજ વચ્ચે અગાઉ ઝઘડો થયો હતો. તે ગામ ગંગાપુરથી તેના ઘરે પરત ફરી રહ્યો હતો અને જ્યારે તે પાક્કરના ઝાડને અડીને આવેલા પંચાયત રોડ પરથી જામના ઝાડ પાસે જઈ રહ્યો હતો ત્યારે આરોપી દેવરાજે દેવી પ્રસાદને ત્રણ લાઠીના ફટકા માર્યા હતા. આરોપી દેવરાજે શિવલોચનને કહ્યું કે તેણે ભાગી જવું જોઈએ નહીંતર તેને પણ મારવામાં આવશે જેના પર તે ભાગી ગયો. ફરીયાદપક્ષે સાક્ષીને પ્રતિકૂળ જાહેર કર્યા પછી પ્રશ્ન પૂછવા માટે કોર્ટની પરવાનગી લીધી. જેના પર સાક્ષીએ ફરીથી જણાવ્યું કે તેણે દેવરાજને દેવી પ્રસાદને મારતો અટકાવ્યો હતો. તેણે વધુમાં જણાવ્યું કે તેણે એ પણ જોયું હતું કે દેવી પ્રસાદને મારતી વખતે દેવરાજ કહી રહ્યો હતો કે તેને જીવનભર ત્રાસ આપવામાં આવ્યો છે. દેવરાજ અને ડિંડાએ રાત્રે મૃતકને માર માર્યો હતો અને દેવી પ્રસાદનો મૃતદેહ

સવારે રખેત પુલિયા નીચે મળી આવ્યો હતો. તેણે વધુમાં જણાવ્યું કે દેવી પ્રસાદ અને દેવરાજ તથા ડિંડા વચ્ચે જમીન વિવાદના કારણે તેઓ "મારપીટ" માં ઉતર્યા હતા. ઉલટતપાસમાં તેણે જણાવ્યું કે તેણે આરોપી-દેવરાજને ત્રણ લાઠીના ફટકા મારતો જોયો છે. જોકે, તે જાણતો નથી કે ફટકા કોને મારવામાં આવ્યા હતા કારણ કે ત્યાં અંધારું હતું. દેવરાજ, ડિંડા અને દેવી પ્રસાદ-મૃતક વચ્ચેના જમીન વિવાદને સાબિત કરવા માટે રેકૉર્ડ પર જબરજસ્ત પુરાવા છે.

૧૫. અનિતા બાઈ-ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૭ (મૃતકની પત્ની), રતન સિંહ-ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૮, શિવલોચન-ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩, શિવરામ-ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૮, રામ કેવલ-ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૩ અને નારાયણ પ્રસાદ-ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૦ બધાએ જણાવ્યું હતું કે પક્ષકારો વચ્ચે જમીનનો વિવાદ હતો. સાક્ષી ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૦-નારાયણ પ્રસાદે પણ જણાવ્યું હતું કે જમીનના વિવાદના સંબંધમાં દેવરાજનો પગ ભાંગી ગયો હતો અને દેવી પ્રસાદ અને આરોપી-દેવરાજ તથા ડિંડા વચ્ચે દુશ્મનાવટ હતી. અપીલકર્તા તરફથી વિદ્વાન વકીલ દ્વારા જે દલીલો ઉઠાવવામાં આવી છે તે એ છે કે ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ અને ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૬ ને પ્રતિકૂળ સાક્ષી જાહેર કરવામાં આવ્યા હોવાથી તેમના પુરાવા પર નીચલી અદાલતો દ્વારા આધાર રાખવો જોઈતો ન હતો, ખાસ કરીને જ્યારે અન્ય પ્રત્યક્ષદર્શી રતન સિંહ એવું નથી કહેતા કે મૃતક દેવી પ્રસાદ પર દેવરાજ દ્વારા હુમલો કરવામાં આવ્યો હતો.

આ તબક્કે એ પ્રશ્નની તપાસ કરવી પ્રાસંગિક છે કે પ્રતિકૂળ સાક્ષીઓના પુરાવા પર દોષિત ઠેરવતી વખતે કોર્ટ દ્વારા કઈ હદ સુધી આધાર રાખી શકાય છે.

૧૬. ભગવાન સિંહ વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય, (૧૯૭૬) ૧ એસ.સી.સી ૩૮૯ માં આ કોર્ટના ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેંચના ચુકાદામાં, સાક્ષી જગત સિંહને પ્રતિકૂળ જાહેર કરવામાં આવ્યો હતો. અપીલકર્તાને કલમ ૧૬૫એ આઈ.પી.સી હેઠળ દોષિત ઠેરવવામાં આવ્યો હતો. એવી દલીલ કરવામાં આવી હતી કે સાક્ષીને પ્રતિકૂળ જાહેર કરવામાં આવ્યો હોવાથી સમગ્ર કેસ નાશ પામ્યો છે. ઉપરોક્ત નિર્ણયમાં કોર્ટે ઠરાવ્યું હતું કે જો અન્ય વિશ્વસનીય પુરાવાઓ દ્વારા તેની પુષ્ટિ કરવામાં આવે તો તેની જુબાની પર સજાને આધારિત રાખવામાં કોઈ કાનૂની બાધ નથી. ફક્ત ૮ માં નીચે મુજબ જણાવવામાં આવ્યું હતું:

"૮. અમે જગત સિંહના પુરાવાનો ધ્યાનપૂર્વક અભ્યાસ કર્યો છે, જેની કેસની તપાસના એક વર્ષ કરતાં વધુ સમય પછી ટ્રાયલમાં તપાસ કરવામાં આવી હતી. ફરીયાદપક્ષે પુરાવા અધિનિયમની કલમ ૧૫૪ હેઠળ સાક્ષીની ઉલટતપાસ કરવા માટે પરવાનગીની વિનંતી કરવાનું પણ ટાળી શક્યા હોત. પરંતુ હકીકત એ છે કે કોર્ટે પ્રોસિક્યુટરને પોતાના સાક્ષીની ઉલટતપાસ કરવાની પરવાનગી આપી, આ રીતે તેને પ્રતિકૂળ સાક્ષી તરીકે વર્ણવી, તે તેના પુરાવાને સંપૂર્ણપણે ભૂંસી નાખતું નથી. પુરાવા ટ્રાયલમાં સ્વીકાર્ય

રહે છે અને જો અન્ય વિશ્વસનીય પુરાવાઓ દ્વારા તેની પુષ્ટિ કરવામાં આવે તો તેની જુબાની પર સજાને આધારિત રાખવામાં કોઈ કાનૂની બાધ નથી. અમને આ કિસ્સામાં ખાતરી છે કે જગત સિંહના પુરાવા, જેની તાત્કાલિક સહાય વિના કેસ પ્રકાશમાં ન આવ્યો હોત અને જેનું નિવેદન ડી.એસ.પી. દ્વારા તરત જ નોંધવામાં આવ્યું હતું, તે તેની જુબાનીમાં વિશ્વાસ પ્રેરિત કરવા માટે ઉપર જણાવેલ અન્ય પુરાવાઓ દ્વારા પૂરતા પ્રમાણમાં પુષ્ટિ થયેલ છે. આ ઉપરાંત અપીલકર્તાના ખિસ્સામાંથી સોનાના સિક્કા મળી આવવાની હકીકતએ અપીલકર્તા સામેના આરોપની સત્યતાને અંતિમ મહોર આપી. જો જગત સિંહે લાંચ સ્વીકારી હોત તો તે કલમ ૧૬૧ આઈ.પી.સી હેઠળ દોષી હોત. તેથી, અપીલકર્તા દ્વારા કલમ ૧૬૧ આઈ.પી.સી હેઠળના ગુના માટે સ્પષ્ટ દુષ્પ્રેરણ છે અને કલમ ૧૬૫-એ આઈ.પી.સી ના ઘટકો તેની સામે સ્થાપિત થાય છે."

૧૭. અન્ય એક ચુકાદો જે નોંધવો જરૂરી છે તે ખુજ્જી વિરુદ્ધ મધ્યપ્રદેશ રાજ્ય, (૧૯૯૧) ૩ એસ.સી.સી ૬૨૭ છે. ઉપરોક્ત કિસ્સામાં આ કોર્ટે ઠરાવ્યું હતું કે માત્ર સાક્ષીને પ્રતિકૂળ જાહેર કરવામાં આવ્યો હોવાથી, તેના સંપૂર્ણ પુરાવાને રેકૉર્ડમાંથી ભૂંસી નાખેલા તરીકે માની શકાય નહીં, તેની જુબાની, જે હદે

વિશ્વસનીય જણાય, તેના પર અમલ કરી શકાય છે. ફક્ત ૬ માં નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું:

"૬.....ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૩ કિશન લાલ અને ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૪ રમેશના પુરાવા ટ્રાયલ કોર્ટ દ્વારા નકારી કાઢવામાં આવ્યા હતા કારણ કે તેઓને વિદ્વાન પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર દ્વારા ફરીયાદપક્ષના પ્રતિકૂળ જાહેર કરવામાં આવ્યા હતા કારણ કે તેઓએ અપીલકર્તા અને તેના સાથીઓને ડોકમાં મૃતકના હુમલાખોરો તરીકે ઓળખવાનો ઇનકાર કર્યો હતો. પરંતુ રાજ્ય તરફથી વકીલ સાચા છે જ્યારે તેઓ દલીલ કરે છે કે પ્રતિકૂળ જાહેર કરાયેલ સાક્ષીના પુરાવા રેકૉર્ડમાંથી સંપૂર્ણપણે ભૂંસી નાખવામાં આવતા નથી અને પુરાવાનો તે ભાગ જે અન્યથા સ્વીકાર્ય છે તેના પર અમલ કરી શકાય છે. તે આ કોર્ટના નિર્ણયો દ્વારા સારી રીતે સ્થાપિત થયેલું જણાય છે – ભગવાન સિંહ વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય (૧૯૭૬) ૧ એસ.સી.સી ૩૮૯, રબીન્દ્ર કુમાર ડે વિરુદ્ધ ઓરિસ્સા રાજ્ય (૧૯૭૬) ૪ એસ.સી.સી ૨૩૩, અને સૈયદ અકબર વિરુદ્ધ કર્ણાટક રાજ્ય (૧૯૮૦) ૧ એસ.સી.સી ૩૦, કે ફરીયાદપક્ષના સાક્ષીના પુરાવા માત્ર એટલા માટે સંપૂર્ણપણે નકારી શકાય નહીં કારણ કે ફરીયાદપક્ષે તેને પ્રતિકૂળ માનવાનું પસંદ કર્યું અને તેની ઉલટતપાસ કરી. આવા સાક્ષીઓના પુરાવાને

સંપૂર્ણપણે ભૂંસી નાખેલા અથવા રેકૉર્ડમાંથી ધોવાઈ ગયેલા તરીકે માની શકાય નહીં પરંતુ સાવચેતીપૂર્વક ચકાસણી પર તેમનું સંસ્કરણ વિશ્વસનીય જણાય તે હદે સ્વીકારી શકાય છે....."

૧૮. ઉપરોક્ત દરખાસ્તો આ કોર્ટ દ્વારા વિનોદ કુમાર વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય, (૨૦૧૫) ૩ એસ.સી.સી ૨૨૦ માં ફરીથી દોહરાવવામાં આવી છે, જ્યાં ફક્ત ૩૧ માં નીચે મુજબ જણાવવામાં આવ્યું છે:

"૩૧. આગળનું પાસું જેના પર ધ્યાન આપવાની જરૂર છે તે એ છે કે રેકૉર્ડ પર આવેલા પ્રતિકૂળ પુરાવાની જુબાની પર આધાર રાખવો જોઈએ કે નહીં. શ્રી જૈન, અપીલકર્તા તરફથી વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ દલીલ કરશે કે કારણ કે ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૭ તેની ઉલટતપાસમાં સંપૂર્ણપણે ફરી ગયો છે, તેથી તેના પુરાવાને સંપૂર્ણપણે કાઢી નાખવા જોઈએ. ઉક્ત સાક્ષીની જુબાનીના અભ્યાસ પર, એ સ્પષ્ટ થાય છે કે મુખ્ય-તપાસમાં, તેણે ફરીયાદપક્ષની વાર્તાને સંપૂર્ણપણે ટેકો આપ્યો છે અને ઉલટતપાસમાં તેણે ગોળગોળ વાત કરવાનો માર્ગ અપનાવ્યો છે. ભગવાન સિંહ વિરુદ્ધ હરિયાણા રાજ્ય (૧૯૭૬) ૧ એસ.સી.સી ૩૮૯ માં, એવું નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું છે કે ભલે સાક્ષીને પ્રતિકૂળ સાક્ષી તરીકે દર્શાવવામાં આવે, તેના પુરાવા સંપૂર્ણપણે

ભૂંસી નાખવામાં આવતા નથી. ઉક્ત પુરાવા ટ્રાયલમાં સ્વીકાર્ય રહે છે અને જો અન્ય વિશ્વસનીય પુરાવાઓ દ્વારા તેની પુષ્ટિ કરવામાં આવે તો તેની જુબાની પર સજાને આધારિત રાખવામાં કોઈ કાનૂની બાધ નથી. પુજ્જી ઉર્ફે સુરેન્દ્ર તિવારી વિરુદ્ધ મધ્યપ્રદેશ રાજ્ય, (૧૯૯૧) ૩ એસ.સી.સી ૬૨૭ માં, કોર્ટે ભગવાન સિંહ (ઉપર), રબીન્દ્ર કુમાર ડે વિરુદ્ધ ઓરિસ્સા રાજ્ય (૧૯૭૬) ૪ એસ.સી.સી ૨૩૩ અને સૈયદ અકબર વિરુદ્ધ કર્ણાટક રાજ્ય (૧૯૮૦) ૧ એસ.સી.સી ૩૦ માં સત્તાધિકારીઓનો સંદર્ભ લીધા પછી અભિપ્રાય આવ્યો કે આવા સાક્ષીના પુરાવાને સંપૂર્ણપણે ભૂંસી શકાય નહીં અથવા રેકૉર્ડમાંથી ધોઈ શકાય નહીં, પરંતુ સાવચેતીપૂર્વક ચકાસણી પર તે વિશ્વસનીય જણાય તે હદે તેને સ્વીકારી શકાય છે."

૧૯. જો કોઈ અન્ય સામગ્રી હોય જેના આધારે તે પુરાવાની પુષ્ટિ થઈ શકે તો પ્રતિકૂળ જાહેર કરાયેલ સાક્ષીના પુરાવા પર આધાર રાખી શકાય છે. વધુમાં, મુખ્ય-તપાસમાં સમાવિષ્ટ સાક્ષીના પુરાવાનો તે ભાગ, જે ઉલટતપાસ પછી પણ અખંડિત રહે છે, તે સંપૂર્ણપણે વિશ્વસનીય છે ભલે સાક્ષીને પ્રતિકૂળ જાહેર કરવામાં આવ્યો હોય.

૨૦. એ નોંધવું પ્રાસંગિક છે કે ટ્રાયલ છ આરોપી વ્યક્તિઓ સામે શરૂ થઈ હતી. શિવલોચન-ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ એ તેની મુખ્ય-તપાસમાં માત્ર દેવરાજનું નામ લીધું હતું જેણે દેવી પ્રસાદ પર હુમલો કર્યો હોવાનું જણાવ્યું હતું. શિવલોચને તેની મુખ્ય-તપાસમાં અન્ય આરોપીઓની હાજરી વિશે કોઈ ઉલ્લેખ કર્યો ન હતો જે ફરીયાદપક્ષ માટે સાક્ષીને પ્રતિકૂળ જાહેર કરાવવાનું કારણ હોઈ શકે છે. જોકે, એ નોંધવું પ્રાસંગિક છે કે ઉલટતપાસમાં પણ સાક્ષીએ પુનરાવર્તન કર્યું કે તેણે દેવરાજને "મારો સાલે કો" કહેતા સાંભળ્યો હતો જેણે દેવી પ્રસાદ પર હુમલો કર્યો હતો અને દેવી પ્રસાદ ઉર્ફે પ્રચારે બૂમ પાડી હતી "બચાવો બચાવો". દેવરાજ દ્વારા હુમલાની હકીકત સાક્ષી દ્વારા સમગ્ર સમય દરમિયાન જાળવી રાખવામાં આવી હતી. આમ, ભલે સાક્ષીને પ્રતિકૂળ સાક્ષી જાહેર કરવામાં આવ્યો હોય પરંતુ દેવરાજની ભૂમિકા અંગે તેના પુરાવા અખંડિત છે. તેવી જ રીતે, અજર દાસ-ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૬ ના પુરાવા, જ્યાં તેની મુખ્ય-તપાસમાં તેણે જણાવ્યું કે આરોપી દેવરાજે દેવી પ્રસાદને ત્રણ લાઠીના ફટકા માર્યા જે તેણે જોયા. સાક્ષીએ વધુમાં જણાવ્યું કે દેવરાજે તેને ધમકી આપી કે તે ભાગી જાય નહીંતર તેને પણ મારવામાં આવશે. સાક્ષીને પ્રતિકૂળ જાહેર કરવામાં આવ્યા પછી પણ તેણે પોતાનું સ્ટેન્ડ જાળવી રાખ્યું કે તેણે દેવરાજને દેવી પ્રસાદ પર હુમલો કરતા અટકાવ્યો હતો. તેણે વધુમાં જણાવ્યું કે તેણે રાત્રે દેવરાજ અને ડિંડાને દેવી પ્રસાદ પર હુમલો કરતા જોયા હતા અને બીજા દિવસે રખેત પુલિયા નીચે મૃતદેહ મળી આવ્યો હતો. સાક્ષીએ વધુમાં જણાવ્યું કે જમીન વિવાદને કારણે દેવરાજ અને ડિંડાએ દેવી પ્રસાદ પર હુમલો કર્યો હતો. ઉલટતપાસમાં

તેણે સ્વેચ્છાએ જણાવ્યું કે તેણે આરોપીને ત્રણ લાઠીના ફટકા મારતો જોયો છે. વધુમાં, તેણે જણાવ્યું કે તેણે જોયું નથી કે તેણે કોને માર્યા છે કારણ કે ત્યાં અંધારું હતું. ઉલટતપાસમાંનું નિવેદન કોઈપણ રીતે પુરાવાના મૂલ્યને નબળું પાડતું નથી. તે દેવી પ્રસાદ હતો જેને ઈજા પહોંચી હતી જેનો મૃતદેહ બીજા દિવસે સવારે મળી આવ્યો હતો. તે નિવેદન કે તે દેવરાજ હતો જેણે ત્રણ લાઠીના ફટકા માર્યા હતા તે સ્પષ્ટપણે દેવી પ્રસાદ-મૃતકને લાઠીના ફટકાનો સંદર્ભ આપે છે. આમ, અમે નિષ્કર્ષ પર આવીએ છીએ કે સાક્ષીઓ ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ અને ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૬ ને પ્રતિકૂળ સાક્ષી જાહેર કરવામાં આવ્યા હોવા છતાં તેમના પુરાવા કે દેવરાજે દેવી પ્રસાદ પર હુમલો કર્યો હતો તે અખંડિત છે અને નીચલી અદાલતો દ્વારા સજા નોંધતી વખતે યોગ્ય રીતે આધાર રાખવામાં આવ્યો છે.

૨૧. ઉપર નોંધ્યા મુજબ રતન ગુરુજી મૃતક-દેવી પ્રસાદ સાથે પિલિયન રાઈડર હતો અને દેવી પ્રસાદના ઘરેથી મોટરસાઈકલ પર આગળ વધ્યા પછી પાક્કરના ઝાડ પાસે થોડા અંતરે તેમને પાંચ વ્યક્તિઓ દ્વારા રોકવામાં આવ્યા હતા. વાહન તે વ્યક્તિઓ દ્વારા રોકાવવામાં આવ્યું હતું તેઓએ પૂછ્યું કે પાછળ કોણ બેઠું છે, જેના પર દેવી પ્રસાદે કહ્યું કે ચંદ્રાના રતન ગુરુજી બેઠા હતા. પછી ડિંડા તેની પાસે ટોચ લઈને તેમની તરફ આવ્યો. રતન ગુરુજીએ જણાવ્યું કે એક વ્યક્તિ પાછળથી ગેડા લઈને આવ્યો અને બૂમ પાડી "મારો, ક્યા દેખ રહે હો" અને તેણે

દેવી પ્રસાદ પર ગેડાથી હુમલો કર્યો. દેવી પ્રસાદ પર હુમલો થતાં તે પાછળની તરફ દોડ્યો અને બૂમ પાડી "બચાવો બચાવો". આમ, દેવી પ્રસાદ પર હુમલા અંગે રતન ગુરુજીનું નિવેદન જ્યારે ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૩ અને ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૬ ના પુરાવા સાથે વાંચવામાં આવે છે ત્યારે તે સ્પષ્ટપણે સૂચવે છે કે તે દેવરાજ જ હતો જેણે દેવી પ્રસાદ પર હુમલો કર્યો હતો જેના કારણે મૃતકનું મૃત્યુ થયું.

૨૨. અપીલકર્તા તરફથી વિદ્વાન વકીલે વધુમાં દલીલ કરી છે કે ડંડાથી આપેલી ઈજા વ્યક્તિના મૃત્યુ માટે પૂરતી કહી શકાય નહીં અને એવો કોઈ પુરાવો નથી કે દેવરાજ દ્વારા પહોંચાડવામાં આવેલી ઈજા મૃત્યુ માટે પૂરતી હતી. તેમણે વધુમાં રજૂઆત કરી કે ડૉ. કે.પી. વિશ્વકર્મા-ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૨૦ એ તેમના નિવેદનમાં જણાવ્યું હતું કે દેવી પ્રસાદ-મૃતકના શરીર પર જોવા મળેલી ઈજાઓ અકસ્માતમાં થઈ શકી હોત. અમે ડૉ. કે.પી. વિશ્વકર્મા-ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૨૦ નું નિવેદન અને પોસ્ટમોર્ટમ રિપોર્ટ તપાસ્યો છે. ડૉક્ટર-ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૨૦ એ તેમના નિવેદનમાં મૃતકને થયેલી ઈજાઓનો સંદર્ભ આપ્યા પછી સ્પષ્ટપણે જણાવ્યું છે કે માત્ર કેટલીક ઈજાઓ અકસ્માતને કારણે થઈ શકી હોત.

૨૩. ડૉ. કે.પી. વિશ્વકર્માએ તેમના નિવેદનમાં જણાવ્યું છે કે મૃત્યુનું કારણ મૃતકને માથામાં થયેલી ઈજા છે. આમ, ડૉક્ટરના પુરાવા છે કે મૃતકના શરીર પર જોવા મળેલી તમામ ઈજાઓ અકસ્માત એટલે કે રખેત પુલિયા નીચે પડવાને કારણે થઈ શકે નહીં.

૨૪. પાક્કરના ઝાડ પાસે મોટરસાઈકલ રોકવાના અને તે પછીના ઝઘડા અને દેવરાજ પર હુમલાના સ્પષ્ટ પુરાવા હોવાથી અપીલકર્તા તરફથી વિદ્વાન વકીલ દ્વારા સૂચવવામાં આવતો અકસ્માતનો સિદ્ધાંત સંપૂર્ણપણે અવિશ્વસનીય છે. મૃતદેહના પંચનામામાં વિગતો અને મૃતદેહની સ્થિતિ પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર-ફરીયાદપક્ષના સાક્ષી ૧૧, અનુપ સાઈ રાજવાડે દ્વારા તેમના નિવેદનમાં જણાવ્યા મુજબ અકસ્માતના સિદ્ધાંતને સંપૂર્ણપણે ખોટો સાબિત કરે છે. મુખ્ય-તપાસમાં તેણે ઈજાઓ વિશે જણાવ્યું, વધુમાં જણાવ્યું કે બંને પગની વચ્ચે, જાંઘની વચ્ચે અડધી બોટલ દારૂ ધરાવતી એક લીટરની સફેદ બોટલ રાખવામાં આવી હતી અને ૪ ફૂટના અંતરે મોટરસાઈકલ હતી જેની ચાવી પથ્થર પર મૂકવામાં આવી હતી. તેણે વધુમાં જણાવ્યું કે મોટરસાઈકલને નુકસાન થયું ન હતું કારણ કે માત્ર બેક લાઈટને નુકસાન થયું હતું જે દર્શાવે છે કે મોટરસાઈકલ લાવવામાં આવી હતી અને પાછીમાં ફેંકવામાં આવી હતી. જે રીતે દારૂની બોટલ મૃતદેહની જાંઘની વચ્ચે રાખવામાં આવી હતી અને મોટરસાઈકલની માત્ર બેક લાઈટના કાચને જ નુકસાન થયું હતું તે અકસ્માતના સિદ્ધાંતને સમર્થન આપતું

નથી. આમ, અકસ્માતના સિદ્ધાંતને નકારવા માટે એક કરતાં વધુ કારણો છે અને એ સાબિત કરવા માટે પુરાવા હતા કે મૃતક પર હુમલો કરવામાં આવ્યો હતો અને હત્યા કરવામાં આવી હતી અને ત્યારબાદ મૃતદેહ અને મોટરસાઈકલ લાવીને પુલિયા નીચે મૂકવામાં આવ્યા હતા. ટ્રાયલ કોર્ટ અને હાઈકોર્ટ બંનેએ આરોપીને દોષિત ઠેરવવા માટે પૂરતા પુરાવાઓનો સંદર્ભ આપ્યો છે અને તેના પર આધાર રાખ્યો છે. આરોપીને દોષિત ઠેરવવા માટે નીચલી અદાલતો દ્વારા આધાર રાખવામાં આવેલા પુરાવાઓમાંથી પસાર થયા પછી, અમારો મત છે કે ફરીયાદપક્ષે વાજબી શંકાની બહાર સફળતાપૂર્વક સાબિત કર્યું છે કે તે આરોપી જ હતો જેણે મૃતકનું માનવવધ કર્યું હતું.

૨૫. અમે એ વાતથી પણ સભાન છીએ કે આ કોર્ટ અનુચ્છેદ ૧૩૬ હેઠળ જે અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરે છે તેના પોતાના સ્વ-લાદવામાં આવેલા નિયંત્રણો છે. ગંગા કુમાર શ્રીવાસ્તવ વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય, (૨૦૦૫) ૬ એસ.સી.સી ૨૧૧ માં નોંધાયેલા આ કોર્ટના નિર્ણયનો સંદર્ભ આપવો પૂરતો છે, જ્યાં આ કોર્ટે વિવિધ નિર્ણયોનો સંદર્ભ આપ્યા પછી અનુચ્છેદ ૧૩૬ હેઠળ આ કોર્ટની સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માટે અમુક સિદ્ધાંતો નિર્ધારિત કર્યા છે. ચુકાદાના ફકરા ૧૦ નો સંદર્ભ આપવો ઉપયોગી છે, જે આ મુજબ છે:

"૧૦. બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૩૬ હેઠળ સુપ્રીમ કોર્ટની સત્તાના ઉપયોગ અંગે આ કોર્ટના અગાઉના નિર્ણયોની શ્રેણીમાંથી નીચેના સિદ્ધાંતો ઉભરી આવે છે:

(i) બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૩૬ હેઠળ આ કોર્ટની સત્તાઓ ઘણી વ્યાપક છે પરંતુ ફોજદારી અપીલોમાં આ કોર્ટ અપવાદરૂપ સંજોગો સિવાય હકીકતોના સમવર્તી તારણોમાં દખલગીરી કરતી નથી.

(ii) જો હાઈકોર્ટે વિફૂત અથવા અન્યથા અયોગ્ય રીતે કાર્યવાહી કરી હોય, તો હાઈકોર્ટ દ્વારા આપવામાં આવેલી હકીકતના તારણોમાં દખલ કરવા માટે આ કોર્ટ માટે ખુલ્લું છે.

(iii) જ્યારે સામાન્ય જાહેર મહત્વનો કાયદાનો પ્રશ્ન ઉભો થાય અથવા કોઈ નિર્ણય કોર્ટના અંતરાત્માને આંચકો આપે ત્યારે અત્યંત અપવાદરૂપ સંજોગોમાં જ અનુચ્છેદ ૧૩૬ હેઠળ સત્તાનો ઉપયોગ કરવા માટે આ કોર્ટ માટે ખુલ્લું છે.

(iv) જ્યારે ફરીયાદપક્ષ દ્વારા રજૂ કરાયેલા પુરાવા વિશ્વસનીયતા અને સ્વીકૃતિની કસોટીમાં ઓછા પડે છે અને તેથી તેના પર અમલ કરવો અત્યંત અસલામત છે.

(v) જ્યાં પુરાવા અને તારણની પ્રશંસા પ્રક્રિયાના કાયદાની કોઈપણ ભૂલ દ્વારા દૂષિત થાય છે અથવા કુદરતી ન્યાયના

સિદ્ધાંતો, રેકૉર્ડની ભૂલો અને પુરાવાના ખોટા વાંચનથી વિપરીત જોવા મળે છે, અથવા જ્યાં હાઈકોર્ટના નિષ્કર્ષ સ્પષ્ટપણે વિકૃત છે અને રેકૉર્ડ પરના પુરાવાઓથી અસમર્થનીય છે."

૨૬. સમાન અસર માટે, આ કોર્ટનો અન્ય ચુકાદો અલામેલુ વિરુદ્ધ રાજ્ય, (૨૦૧૧) ૨ એસ.સી.સી ૩૮૫ માં નોંધાયેલ છે, જ્યાં આ કોર્ટે ઠરાવ્યું હતું કે ભલે અનુચ્છેદ ૧૩૬ હેઠળ આ કોર્ટની સત્તાઓ ઘણી વ્યાપક છે, પરંતુ ફોજદારી અપીલોમાં, આ કોર્ટ અત્યંત અપવાદરૂપ કિસ્સાઓ સિવાય હકીકતોના સમવર્તી તારણોમાં દખલ કરશે નહીં. ફક્ત ૧૮ માં નીચે મુજબ નિર્ધારિત કરવામાં આવ્યું હતું:

"૧૮. અમે પક્ષકારો તરફથી વિદ્વાન વકીલો દ્વારા કરવામાં આવેલી રજૂઆતો પર વિચાર કર્યો છે. અમે પુરાવાઓની તપાસ શરૂ કરીએ તે પહેલાં, અમે નિર્દેશ કરી શકીએ છીએ કે ભલે બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૩૬ હેઠળ આ કોર્ટની સત્તાઓ ઘણી વ્યાપક છે, પરંતુ ફોજદારી અપીલોમાં, આ કોર્ટ અત્યંત અપવાદરૂપ કિસ્સાઓ સિવાય હકીકતોના સમવર્તી તારણોમાં દખલ કરશે નહીં. બંધારણના અનુચ્છેદ ૧૩૬ હેઠળની અપીલમાં, આ કોર્ટ સામાન્ય રીતે પુરાવાઓનું જાતે જ મૂલ્યાંકન કરતી નથી અને સાક્ષીઓની વિશ્વસનીયતાના પ્રશ્નમાં જતી નથી. હાઈકોર્ટ દ્વારા પુરાવાઓનું

મૂલ્યાંકન અંતિમ તરીકે સ્વીકારવામાં આવે છે સિવાય કે જ્યાં હાઈકોર્ટ દ્વારા નોંધાયેલા નિષ્કર્ષ સ્પષ્ટપણે વિફૂત હોય અને રેકૉર્ડ પરના પુરાવા દ્વારા અસમર્થનીય હોય. ઉપરોક્ત સિદ્ધાંતોને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે નીચલી અદાલતો દ્વારા નોંધવામાં આવેલા તારણોની તપાસ કરી છે."

૨૭. અનુચ્છેદ ૧૩૬ હેઠળ અધિકારક્ષેત્રના ઉપયોગ માટે આ કોર્ટ દ્વારા નિર્ધારિત સિદ્ધાંતો પર, અમને સંતોષ છે કે રેકૉર્ડ પરના પુરાવા પરથી નીચલી અદાલતો દ્વારા નોંધાયેલા તારણો આરોપીની સજાને સંપૂર્ણપણે વાજબી ઠેરવે છે. નીચલી અદાલતો દ્વારા નોંધાયેલા તારણોને વિફૂત કહી શકાય નહીં કે તેમાં એવી કોઈ ગેરકાયદેસરતા નથી જે તારણોને અવિશ્વસનીય બનાવે.

૨૮. આમ અમને આ અપીલમાં કોઈ યોગ્યતા જણાતી નથી. અપીલ ફગાવી દેવામાં આવે છે.

અપીલ ફગાવી દેવામાં આવી.

દેવિકા ગુજરાલ

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.